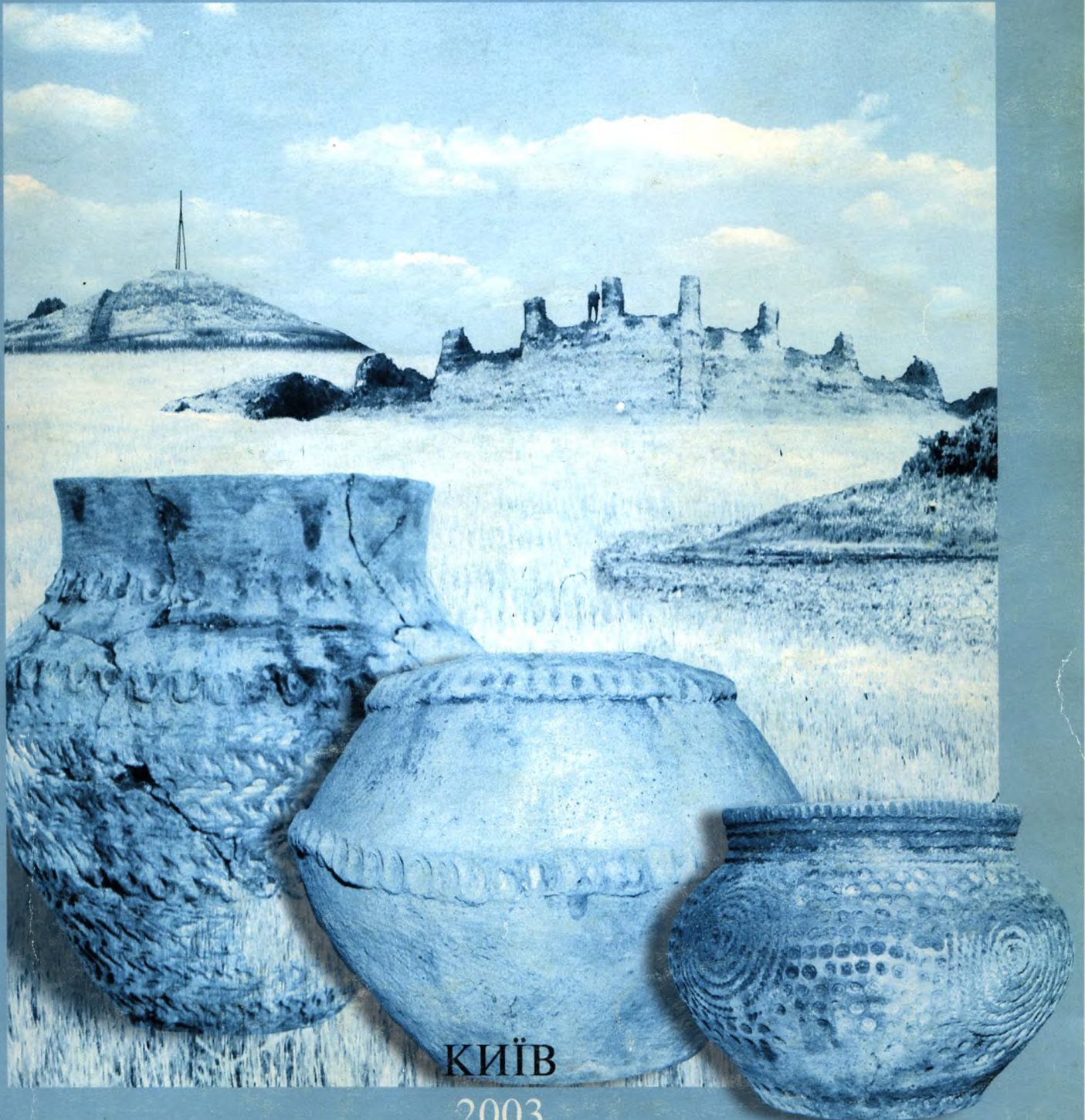

VITA №5-6

ANTIQUA

КИЇВ
2003

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА
ТОВАРИСТВО АРХЕОЛОГІЇ ТА АНТРОПОЛОГІЇ

VITA ANTIQUA

№ 5–6

Збірка наукових статей

УДК 902+572
ББК 63.4+28.71
В76

Номер затверджено на засіданні Вченої ради історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 26 грудня 2002 р. (протокол №4).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

д-р іст. наук, проф. Гладких М.І. (головний редактор)
канд. іст. наук, ст. наук. співроб. Піоро І.С. (відповідальний редактор)
д-р іст. наук, проф. Залізник Л.Л.
д-р іст. наук, проф. Крижанівський О.П.
д-р іст. наук, проф. Борисенко В.К.
д-р іст. наук, проф. Моця О.П.
співробітник НДЧ Зеленко С.М. (відповідальний секретар)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

д-р іст. наук, проф. Зубар В.М.
д-р іст. наук, проф. Рубель В.О.

В 79 VITA ANTIQUA. Збірка наукових статей №5-6. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2003. – 232 с.

Збірка присвячена пам'яті М.М.Бондаря, доктора історичних наук, професора, з 1971 до 1987 р. – завідувача кафедри археології та музеєзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка. До збірки включено статті як провідних фахівців, так і молодих науковців, що досліджують актуальні проблеми археології та історії України.

Засновник

Товариство археології та антропології

Адреса редакції:

01601, м. Київ, вул. Володимирська, 64. ауд. 164.

Реєстраційне свідоцтво КІ № 350, видане 8 лютого 1999 р.
Міністерством інформації України

© Товариство Археології та Антропології, 2003
© Колектив авторів, 2003
© ВПЦ "Київський університет", 2003
© Піоро В.І., обкладинка, 2003

**KYIV NATIONAL TARAS SHEVCHENKO UNIVERSITY
HISTORICAL FACULTY
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY AND ANTHROPOLOGY
SOCIETY OF ARCHAEOLOGY AND ANTHROPOLOGY**

VITA ANTIQUA
№ 5–6

The collection of scientific articles

**Бондар Микола Миколайович
(1921- 2000)**

Микола Миколайович Бондар	9
Лебединский В.В., Зеленко С.М. Подводные археологические исследования в Северном Причерноморье	10
Індиченко Г.В. Етноархеологія: перспективи розвитку	13
Нужный Д.Ю. Верхні шари палеолітичної стоянки Молодове 5 та деякі проблеми їх культурно-хронологічної інтерпретації	20
Шидловський П.С. Нове пізньопалеолітичне місцезнаходження на Вінниччині	40
Пустовалов С.Ж. Анализ радиоуглеродных дат из погребений ямной и катакомбной общностей, опубликованных в Baltic-Pontic studies, No7 (1999)	45
Лысенко С.Д. Могильник эпохи бронзы в урочищах Бабина гора – Дедов шпиль у с.Бучак под Каневом	60
Владимиров А.О. До питання про вищу магістратуру Херсонеса Таврійського	72
Slusarska Katarzyna Raciorki bursztowe z Gordijewki	76
Лысенко А.В. Пещерные некрополи Горного Крыма эпохи раннего железа – позднеантичного времени (IX в. до н.э. – IV в. н.э.)	85
Назаров В.В., Русяева М.В. Костяной глаз античной статуи с острова Березань	108
Ольговський С.Я. Метал скіфських казанів	113
Стоянов Р.В. Чернолаковая гидрия с накладным орнаментом из склепа №1012 в Херсонесе Таврическом	121
Морозова Я.И. Предварительный анализ одного обряда погребений первых веков нашей эры в Северном Причерноморье	126
Хворостяный А.И. Культ ΘΕΟΣ ΥΨΙΣΤΟΣ и распространение христианства на Боспоре	131

Зубарь В.М. Римское военное присутствие и население Таврики во II – первой половине III вв.	136
Пиоро И.С. К вопросу об этнической атрибуции плитовых погребений в позднеантичных некрополях херсонесской округи.....	153
Синиця Є.В. Топографія слов'янських поховальних пам'яток V-VII ст. у Південно-Східній Європі.....	164
Храпунов Н.И. О взаимоотношениях Боспора и Византии при Юстиниане I.....	171
Аксенов В.С., Михеев В.К. Погребения с крымской посудой могильника салтовской культуры Красная горка.....	179
Тур В.Г. Изменения в структуре церковной иерархии Таврики VIII-XIV вв., как отражение социально-политической ситуации	192
Рудич Т.О. Антропологічний склад населення північних районів України X-XIII століття (правий берег Дніпра).....	202
Климовський С.І. Ливарні горни надзвичайних обставин.....	215
Омельченко Ю.А. Формування вітчизняної культурної спадщини.....	219
Список скорочень.....	231

Contents

Mykola Mykolayovich Bondar	9
Lebedyns'kyi V.V., Zelenko S.M. Underwater archeological research on the north coast of the Black Sea	10
Indychenko H.V. Ethnoarchaeology – developmental perspective	13
Nuzhnyi D.Iu. The upper layers of the Paleolithic site Molodove 5 and some problems regarding their interpretation	20
Shydlovs'kyi P.S. A new late Paleolithic site in Vinnychyna.....	40
Pustovalov S.Zh. Analysis of radiocarbon dates from the burials of Pit and Catacomb populations that were published in <i>Baltic-Pontic Studies</i> no. 7 (1999)	45
Lysenko S.D. Burial grounds of the bronze period in the tract Babyna Hora-Didiv Shpyl' near the village Buchak in Kaniv	60
Vladymyrov A.O. Regarding high ranking magistrate in Chersonesus Taurica	72
Sliusars'ka K. Amber necklaces from Horodiivka	76
Lysenko O.V. Cave necropolis of the early iron and late antique periods in the mountains of the Crimea.....	85
Nazarov V.V., Rusiaieva M.V. A bone eye of an antique statue from the island of Berezan'	108
Ol'hovs'kyi S.Ia. The metal of Scythian cauldrons	113
Stoianov R.V. Black glaze hydria with applied ornament from the crypt no. 1012 in Chersonesos Tauricos.....	121
Morozova Ia.I. A preliminary analysis of a burial ritual from the north coast of the Black Sea dating to the first centuries A.D.	126
Khvorostiany I.A. The cult of ΘΕΟΣ ΨΥΙΣΤΟΣ and the spread of Christianity in the Bosporos.....	131
Zubar V.M. The Roman military presence and the population of Taurica in the 2 nd – first half of the 3 rd century	136

Pioro I.S. Regarding the ethnic attribution of stone slate burials in late antique necropolis of the Khersones region	153
Synytsia Ie.V. The topography of Slavic burial sites of the 5 th – 7 th centuries in Southeastern Europe.....	164
Khrapunov N.I. Relations between the Bosporos and Byzantium under Justinian I	171
Aks'onov V.S., Mykhieiev V.K. Burials with Crimean vessels from the burial grounds of the Saltovs'ka culture in Krasna Horka.....	179
Tur V.H. Changes in the structure of the church hierarchy in Taurica during the 8 th – 14 th centuries and their relationship to the social-political context	192
Rudych T.O. The anthropological makeup of the population of the north regions of Ukraine in the 10 th – 13 th centuries (the right bank of the Dnipro river).....	202
Klymovs'kyi S.I. Casting workshops in unusual circumstances	215
Omel'chenko Iu.A. The formation of the Ukrainian cultural inheritance	219
List of abbreviations	231

МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ БОНДАР

В особі Миколи Миколайовича Бондаря, доктора історичних наук, професора, багаторічного завідувача кафедри археології та музеєзнавства Київського університету імені Тараса Шевченка відобразилась складна доля нашої держави та його покоління.

Микола Миколайович народився 21 вересня 1921 р. у м.Києві у робітничій сім'ї. У 1939 р. він закінчив середню школу. Здавалось, перед ним відкривались широкі горизонти. Та в грудні того ж року він був призваний до лав Червоної армії і приймав участь у бойових діях на Карельському фронті. Там у юнацькому віці він став інвалідом війни.

У 1940 р. він поступив на історичний факультет Київського університету, з яким пов'язав усе своє творче життя. Незважаючи на відсутність правої руки, Микола Миколайович у 1946 році успішно закінчив університет і вступив до аспірантури при кафедрі археології та музеєзнавства. З 1949 р. до виходу на пенсію він працював на цій кафедрі на посадах викладача, старшого викладача, доцента, професора. З 1971 по 1987 рік очолював кафедру.

Заняття археологією він розпочав під керівництвом відомого вченого, засновника та багаторічного завідувача кафедри археології Київського університету, члена кореспондента АН УРСР Л.М.Славіна. Багато років він приймав активну участь у розкопках Ольвії, романтику яких потім часто згадував. Наслідком цих досліджень стала його кандидатська дисертація "Торгівля Ольвії у догетську епоху", яку він успішно захистив у 1956 році.

Після цього об'єктом наукових інтересів Миколи Миколайовича на довгі роки стали поселення середньодніпровської культури. Кожного літа, разом зі студентами історичного факультету, які проходили практику у Каневі, він досліджував пам'ятки бронзового віку. Їх вивченню були присвячені багаточислені статті та публікації М.М.Бондаря. Всього ним було опубліковано 70 наукових та методичних статей. Дослідженню минулого Канівщини він присвя-

тив книжки "Пам'ятки стародавнього минулого Канівського Подніпров'я" (1959), "Минуле Канева та його околиць" (1971), яка того ж року була перевидана російською мовою. Розглядалися взаємозв'язки населення лісостепових та степових культур у період ранньої бронзи. Великий археологічний матеріал, одержаний як під час власних розкопок, так і внаслідок багаторічних робіт попередників був підсумований та проаналізований у монографії "Поселення Среднього Поднепров'я епохи ранньої бронзи" (К., 1974). Результатом вивчення проблем культур шнурової кераміки стала докторська дисертація на тему: "Культура шнурової кераміки та її роль у стародавній історії Європи", яку він захистив у 1981 р.

Починаючи з 1974 р. Микола Миколайович багато років очолював госпдогвірну експедицію при кафедрі, яка досліджувала кургани бронзового віку в зонах новобудов степової України.

Основним завданням професора університету є підготовка кваліфікованих спеціалістів. Багато років студенти історичного факультету починали своє навчання з вивчення "Основи археології", які викладав М.М.Бондар. Влітку після першого курсу студенти їхали на археологічну практику, у тому числі і у Канів, де вперше приймали участь у археологічних розкопках. Багато з них зв'язали з археологією свою долю.

Навчаючись на кафедрі, спеціалізуючись по археології, студенти слухали лекції Миколи Миколайовича по проблемах мідного та бронзового віків, писали під його керівництвом свої перші роботи. Зараз більшість випускників кафедри працює у музеях України та за її межами. Випускники кафедри різних років становлять значну частину співробітників Інституту археології НАНУ.

31 грудня 2000 р. в останній день віку, що відходив, Миколи Миколайовича не стало. Та у серцях усіх хто його знав збереглась добра пам'ять про вимогливого педагога і чуйну людину. Його справу продовжують багаточислені учні.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АДСВ – Античная древность и средние века
 АДУ – Археологічні дослідження на Україні
 АИК – Археологические исследования в Крыму. Симферополь
 АИМ – Археологические исследования Молдавии
 АИУ – Археологические исследования на Украине
 АИЮВЕ – Археологические исследования на юге Восточной Европы.
 АО – Археологические открытия
 АОН – Археологические открытия на новостройках
 АЛЛУ-Археологічний літопис Лівобережної України
 АП – Археологічні пам'ятки УРСР
 АСГЭ – Археологический сборник Государственного Эрмитажа
 АЮЗР – Акты Юго-Западной России
 ВАН – Вісник Академії наук УРСР
 ВВ – Византийский временник
 ВДИ – Вестник древней истории
 ВХУ- Вісник харківського університету
 ГИМ – Государственный исторический музей . Москва.
 ГЭ – Государственный Эрмитаж
 ДСПК – Древности степного Причерноморья и Крыма. Запорожье.
 ЕМИРА – Ежегодник Музея истории религии и атеизма
 ЗОАО – Записки Одесского археологического общества
 ЗООИД – Записки Одесского общества истории и древностей
 ЗРАО – Записки Российского археологического общества
 ИА НАНУ – Институт археологии Национальной академии наук Украины. Киев
 ИАДК – История и археология древнего Крыма
 ИАК – Известия Археологической комиссии
 ИГАИМК – Известия Государственной академии истории материальной культуры
 ИКОГО – Известия Крымского отдела Географического общества СССР. Симферополь
 ИНКВА – Международная комиссия по изучению четвертичного периода
 ИРАИМК – Известия Российской академии истории материальной культуры
 ИРГО – Известия Русского географического общества. СПб.
 ИТОИАЭ – Известия Таврического общества истории, археологии и этнографии. Симферополь
 ИТУАК – Известия Таврической ученой архивной комиссии. Симферополь
 КБН – Корпус боспорских надписей
 ККЭАН УССР – Комплексная карстовая экспедиция академии наук Украинской советской социалистической республики
 КС – Київська старовина
 КСИА – Краткие сообщения Института археологии академии наук СССР. М.
 КСИИМК – Краткие сообщения Института истории материальной культуры
 КСОАМ – Краткие сообщения Одесского археологического музея
 КФ ИА НАНУ – Крымский филиал Института археологии национальной академии наук Украины
 ЛОИА АН СССР – Ленинградское отделение Института археологии академии наук Советского союза социалистических республик.
 МАИЭТ – Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. Симферополь.
 МАК – Материалы по археологии Кавказа
 МАР – Материалы по археологии России МИА – Материалы и исследования по археологии СССР
 МДАПВ – Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині
 МИА – Материалы и исследования по археологии СССР. М.
 МЭИК – Материалы к этнической истории Крыма
 НА ІА НАНУ – Науковий архів Інституту археології національної академії наук України
 НА КФ ИА НАНУ – Научный архив Крымского филиала Института археологии национальной академии наук Украины. Симферополь
 НЗХТ – Национальный заповедник «Херсонес Таврический». Севастополь
 НиС – Нумизматика и сфрагистика. М.
 НЭ – Нумизматика и эпиграфика. М.

ОАСА – Отдел античной и средневековой археологии Крыма
ПИСПАЭ – Проблемы истории Северного Причерноморья в античную эпоху.
РА – Российская археология
РВД – Раннесредневековые восточнославянские древности
СА – Советская археология
САИ – Свод археологических источников. М.
СГЭ – Сообщения Государственного Эрмитажа
СпбГУ – Санкт-Петербургский Государственный университет
СЭ – Советская этнография
ТККЭ АН УССР – Труды комплексной карстовой экспедиции академии наук УССР. Киев
Тр. АС – Труды Археологического съезда
ТСА РАНИОН – Труды секции археологии Российской ассоциации научно-исследовательских институтов общественных наук
УІЖ – Український історичний журнал
ХСБ – Херсонесский сборник. Севастополь
ХГУ – Харьковский государственный университет
ЭО – Этнографическое обозрение
ААН – Acta Archaeologica Hungarica
A Aqu – American Antiquity
AE – L'annee epigraphique
АН – Archaeologia Hungarica
AS – Archaeologische Schriften des Instituts für Vor- und Frühgeschichte der Johannes Gutenberg Universität Mainz
CCET – Corpus Cultus Equitis Thracii
CIG – Corpus inscriptionum Graecarum
CIL – Corpus inscriptionum Latinarum
IDR – Inscriptiile din Daciei Romane
ILS – Dessau H. Inscriptionum Latinae selectae.
IOSPE, I² – Inscriptiones antiquae orae Septentrionalis Ponti Euxini/Latyshev B.- 2 ed.- Petropolis, ed. Acad. Ross., 1916.- Vol. I-594 p.
ISM – Inscriptiile din Scythia Minor
JRS – Journal of Roman Studies
PA – Przegląd archeologiczny
WA – World Archaeology
ZPE – Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik.

Наукове видання

VITA ANTIQUA
2003
№ 5-6

**Збірка наукових статей
російською та українською мовами**

Фото на обкладинці зроблено за матеріалами з розкопок госпдоговорної археологічної експедиції науково-дослідної частини Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Матеріали зберігаються у фондах навчального археологічного музею кафедри археології та музеєзнавства.

Редактор та упорядник збірки **Піоро І.С.**
Редактор англійських текстів **Степанчук В.М.**
Технічний редактор **Ананьївський Д.С.**

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"

Підписано до друку 26.12.02. Формат 60x84^{1/16}. Гарнітура Arial. Папір офсетний.
Друк офсетний. Наклад 300. Ум. друк. арк. 29,0. Зам. № 23-1256.

Надруковано
у Видавничо-поліграфічному центрі "Київський університет"
01030, Київ, б-р Т. Шевченка, 14, кімн. 43,
☎ (38044) 239 3222; (38044) 239 3172; (38044) 234 0105; факс (38044) 239 3120.
Свідоцтво внесено до державного реєстру ДК № 1103 від 31.10.02.